

Dragana V. Todoreskov

VLASTITI DETALJI VELIKE SLIKE SVETA

(Maja Erdeljanin: *Dragi dnevniče / Dear Diary* (2006–2023), Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad, 2023)

Um užurbano zaboravlja juče, briše prošlost da bi mogao da funkcioniše danas nerealno se uzdajući u spektakularnu budućnost.

Maja Erdeljanin

Nikada nisam pisala tekst za katalog izložbe. Naravno, nikada nisam pisala o katalogu, a i ne znam kako bih, budući da je on uglavnom namenjen posetiocima izložbi, dakle, lišen književnih elemenata (izuzev ako njegov uvod nije napisan u formi eseja). Stoga sam pred knjigom/katalogom *Dragi dnevniče / Dear Diary* (2006–2023) Maje Erdeljanin pokazala onu radoznalost koju doživljava kritičarka kada se nađe pred književnim tekstom interpoliranim među likovnim prilozi-
ma koji su nastajali tokom autorkine sedamnaestogodišnje umetničke karijere. Neki od radova kolažirani su različitim materijalima (kartama s putovanja, ulaznicama, računima

itd.). Dok pažljivo posmatram ilustracije kataloga (ili je pak tekst dnevnika ono što ilustruje njegovu likovnu sadržinu), razmišljam o konceptu Maje Erdeljanin. Posebno o dva projekta: "Color Therapy" i „Dragi dnevniče”. Sama njihova otvorena forma i nezavršenost privlače pažnju, ali „trajni čas umetnosti”, termin poznat iz neoavangarde (s kojom autorka i te kako ima dodirnih tačaka), ukazuje da je i otvorenost dnevnika koncept. *To be continued...*

Zašto pišemo dnevnik? Zašto memoare? Zato što želimo da dokumentujemo, ili da se iz lične perspektive osvrnemo na iščezlo vreme, ono u kojem smo bili akteri ili posmatrači, ono koje tumačimo na svoj, neponovljiv način. Tako će se u dnevničkim zapisima Maje Erdeljanin – koji doduše ne prate hronologiju događaja, ali zato pokušavaju da daju slikovite odgovore na razne godišnjice, svetske dane različitih fenomena – naći zabeleženi datumi i događaji koji su ostavili trajni utisak na autorku. Odmah na početku, u intervjuu Vladimiru Mitroviću, ona će reći:

Shvatila sam da je svaki dan nekome važan, svaka tema vredna razmišljanja, da svaki dan neko slavi, a da su moji važni dani samo Nova godina, neki rok za završetak posla, godišnjica, planirana proslava. Zapitala sam se gde nestane onih ostalih trista šezdeset. Šta se s njima dogodi? Zar nisu i oni jednako važni?

Odgovor na pitanje leži u kratkim formama koje Maja Erdeljanin piše: da, važni su, jer čine deo života, jer navode na razmišljanje, jer se mogu povezati sa „zadatim temama” koje nameću brojne svetske organizacije. Konačno, jer ih je moguće *posvojiti* ili kroz njih navedene „dane svega i svečega” posmatrati s blagom ironijom, tumačiti ih kao otklon od besmisla. Odlikuje ih jasna, ženska perspektiva i naglašena osećajnost, kao i smisao za detalje. Sa zapisima o svetskim praznicima ona ukršta svoje dane, duhovito ih imenujući. Tako će nakon Svetskog dana za iskorenjenje siromaštva (datiranog 17. oktobra 2011) i Svetskog dana umetnika (datum je 25. oktobar 2015) uslediti tri dana u nizu autorkinog života koje će ona nazvati: „Moj dan potpisa”, „Moj dan raskida” i „Moj dan nervnog sloma” (datumi su: 28, 29. i 30. oktobar 2013, a autorka ispod svakog od navedenih naslova naznačava: *Trinaesta*). Tako, recimo, čitamo o Braci koji svira mandolinu (tema je siromaštvo), potom o zaljubljenom konceptualnom muralisti (tema je Svetski dan umetnika), a zatim o nedaćama na poslu i u ljubavnom životu koje sustižu naratorku.

Da li je vreme varljiva kategorija? Na osnovu onoga što nam Maja Erdeljanin predočava ređajući svoje priče, opise, utiske, ali i crteže, slike, kolaže, rekli bismo da jeste. Sve se može zbiti iznenada, ali, s druge strane, neki događaji su unapred planirani i dosledno izvedeni (putovanja, izložbe itd.). Ipak, njihovo naporedno pojavljivanje i značaj koji imaju za autorku govore o tome da sve može biti predmetom priče:

U susret mi dolaze dva para direktorskih cipela. To su one uglancane cipele što se nose samo pre podne, do poslovnog ručka. Crne ili braon, s ostrim ivicama. Duge i pljosnate, ali ne i šimi. Na samom vrhu se odlučno završavaju pravougaonim vrhom. Liče na šlepere sa Dunava. („Svetski dan navikavanja. Direktorska ulica”)

Polazeći, dakle, od naoko neupečatljivih i građanstvu irelevantnih detalja (obuće, odeće), autorka je registrovala ozbiljna lica koja nose kvazitežinu svetskih briga moćnika i često, ispostaviće se, kao u godini trinaestoj, gospodara naših života. Ako bismo posmatrali formu „Direktorske ulice”, rekli bismo da ona, za razliku od priče o Braci i sna o zaljubljenom muralisti, ne poseduje narativnu konstrukciju – više je reč o podstreku za esej. I zbilja: beleške su katkad date u ovoj formi ili u opisima, dijalozima itd. No, sve je to deo dnevnika, jer dnevnik, veli nam Maja Erdeljanin, baš kao i Nani Moreti davne 1993. godine (film *Caro Diario*), jeste rastegljiv žanr koji rado upija kraće i duže književne oblike.

Maju Erdeljanin s italijanskim glumcem, scenaristom i rediteljem povezuje upravo duhovitost koja varira od bezazlenog smeha („Formulari sa kijavicom”, „Izgubljena misao” i dr.) do cinizma, pa i autoironije. Na Svetski dan medicinskih sestara (12. maj 2009) ona beleži jednu društvenu anomaliju duboko ukorenjenu u balkanski mentalitet:

U bolnici je strogo ustanovljena hijerarhija. Pacijenti i njihovi bližnji se na hodnicima ulagaju belim klompama bilo kog ranga. Srazmerno težini bolesti, smeju se njihovim šalama glasnije ili tiše. [...] Uz kolena belih mantila veselo se njišu šarene kese. U njima su pokloni koji ne znače zahvalnost već nadu da će ovo biti dan kada će dobiti otpusnu listu od bolesti. Nestaju niz hodnik. Čujem svoje ime preko razglasa. Otvaram vrata s neveselim osmehom i iz torbe vadim šarenu kesu.

Svojim dnevnikom autorka nas je prošetala kroz različite države, gradove, upozнала s mnoštvom poznatih i manje poznatih umetnika, opisala prostore i utiske sa izložbi, ali nije propustila da se, s vremena na vreme, otvori, da opiše svoja osećanja, nadanja i strahove, život koji nezaustavljivo juri i koji treba ukrotiti pisanjem i slikanjem kao načinima da mu se podari viši smisao od jednostavne svakodnevice. Ljupko, razigrano, s osećajem za meru i stilski uglačano, njen će dnevnik biti svedočanstvo ne samo „života jedne Maje” nego i vremena (Dana mrmota) u kojem se ta ista Maja (ne) snalazi.

Od globalnih tema odnosno svetskih dana svega i svačega, dakle, od makroplana ka unutrašnjem impulsu koji je neusiljeno navodi da promišlja vlastite sadržaje, Maja Erdeljanin nam daruje nesvakidašnju prozu za koju se iskreno nadam da u bibliotekama neće biti zavedena kao katalog nego kao stvaralački impuls vrsne slikarke koja po treći put uzima jezik, odnosno pisanje kao medij umetničkog izraza, ili pak umetničke igre bez granica, bez rokova, bez punktuma, igre sa čitaocem koji se nada da će jednom, kad se događaji i emocije nagomilaju, moći da čita neku novu ispovest ili kakvu drugu proznu formu kojoj autorka pribegava. Čak i ako je ne bude mogao definisati (kao što autorka ovih redova nije sklona teorijskim fiokama), njemu će čitalačko zadovoljstvo probuditi interesovanje za trajnim časom umetnosti, za konceptualnom umetnošću kakvu nam je Maja Erdeljanin predstavila, za pitanjima koja su pre nje postavljali neoavangardisti (Judita Šalgo, Miroslav Mandić, Vladimir Kopicl): trajanje umetnosti u vremenu (literatura) i prostoru (slikarstvo), te njihova kombinacija. Iako nas na samom početku uverava da likovni radovi koji „kite” tekstove nemaju veze s onim što je napisano, to je još jedan vid igre sa čitaocem: *pronađi adekvatnu ilustraciju za ono što si pročitao/pročitala*. Tako *Dragi Dnevniče* postaje interaktivna knjiga za probranu publiku, a Maja Erdeljanin, čini se, za drukčijim čitalaštvom ne žudi.